

ISLAND UNDER ANDRA VÄRLDSKRIGET

I början av andra världskriget var Island ett suveränt kungarike i personalunion med Danmark, med kung Christian X som statschef. Island förblev officiellt neutralt under hela andra världskriget. Britterna invaderade dock Island den 10 maj 1940. Den 7 juli 1941 överfördes försvaret av Island från Storbritannien till USA, som fortfarande var ett neutralt land fram till fem månader senare. Den 17 juni 1944 upplöste Island sin union med Danmark och den danska monarkin och utropade sig till republik, vilket det fortfarande är idag.

De allierades ockupation av Island

Invasionen av Island var en brittisk militär operation (Operation Fork) som genomfördes av Royal Navy och Royal Marines under andra världskriget för att förhindra en tysk ockupation. I krigets början införde Storbritannien, som en del av en flottblockad, höga tullavgifter på isländska varor, vilket förhindrade lönsamma leveranser till Tyskland. Storbritannien erbjöd bistånd till Island och sökte samarbete "*som krigförande och allierad*", men Reykjavík avböjde och hävdade sin neutralitet. Den tyska diplomatiska närvaron på Island, tillsammans med öns strategiska betydelse, oroade britterna. Den 9 april 1940 invaderade Tyskland Danmark, Islands tidigare moderland, vars kung fortfarande var Islands statschef. Efter att ha misslyckats med att övertala den isländska regeringen att ansluta sig till de allierade, **invaderade britterna Island på morgonen den 10 maj**. Den första styrkan gick i land i huvudstaden Reykjavík. När de inte mötte något motstånd agerade trupperna snabbt för att inaktivera kommunikationsnätverk, säkra strategiska platser och arresterade tyska medborgare. Trupperna rekvirerade lokal transport och flyttade till Hvalfjörður, Kaldaðarnes, Sandskeið och Akranes för att säkra eventuella landstigningsområden för en eventuell tysk motoffensiv.

På kvällen den 10 maj utfärdade Islands regering en protest där man anklagade Storbritannien för att "*flagrant ha kränkt Islands neutralitet och dess självständighet kränkts*". Man förväntade en kompensation för all skada som orsakats. Britterna lovade ersättning, gynnsamma affärsavtal, icke-inblandning i isländska angelägenheter och tillbakadragande av alla styrkor vid krigets slut. De isländska myndigheterna accepterade situationen och gav invasionsstyrkan de facto klartecken för samarbete, samtidigt som de formellt upprätthöll en neutralitets-politik. Under de följande dagarna sattes luftvärnsutrustning upp i Reykjavík och en truppavdelning skickades till Akureyri. Den inledande invasionsstyrkan var dåligt utrustad, relativt otränad och otillräcklig för en ockupation och försvar av ön. Den 17 maj anlände ytterligare 4 000 man från den brittiska armén för att avlösa marinsoldaterna. I juli landsattes delar av 2:a kanadensiska divisionen och 3:e kanadensiska divisionen. Samväldets ockupationsstyrkor uppgick slutligen till 25 000 infanterister med stödelement från Royal Air Force, Royal Navy och Royal Canadian Navy. Ett år efter invasionen var militära styrkor från det fortfarande officiellt neutrala USA stationerade på ön enligt överenskommelse med den isländska regeringen, vilka avlöste huvuddelen av de brittiska markstyrkorna. USA:s styrkor växte avsevärt efter att USA gick in i kriget den 11 december 1941, och nådde upp till 30 000 armé- (inklusive flygvapenpersonal) och flottpersonal samtidigt. RAF och RCAF fortsatte att operera från två Royal Air Force-baser fram till krigets slut.

Brittisk ockupation

Under brigadgeneral George Lammie bildades Alabaster Force för att permanent ockupera Island och befästa öns försvar. **Den 17 maj 1940** anlände brittiska 146:e infanteribrigaden för att avlösa Royal Marines invasionsstyrka, som lämnade den 19 maj. Utsträckt begärde brigadgeneral Lammie ytterligare styrkor från högkvarteret för 49:e (West Riding) infanteridivisionen, en Territorial Army (TA)-formation under generalmajor Henry Curtis, och 147:e brigaden anlände den 26 maj. följt av många konvojer med trupper och förnödenheter. Premiärministern Winston Churchill, på väg hem från att ha besökt president Roosevelt, besökte brittiska ockupationstrupper 1940 och föreslog inrättandet av en bergs- och snökrigsskola. Trupper stationerade i Akureyri bildade Taktiska skolan, vinterkrigföringskursen som utbildade 49:e till en bergs-/arktisk division. 49:e divisionen antog ett nytt divisionsmärke, med en isbjörn stående på ett isflak. Ytterligare förstärkningar under sommaren inkluderade fältartilleri, luftvärnskanoner, Bren Gun Carriers, ingenjörs- och

byggenheter samt stödstyrkor. De sista brittiska markförstärkningarna, en infanteribataljon och artilleribatteri, anlände i juni 1941. I juli 1941 fanns det över 25 000 brittiska soldater på ön.

Byggandet av flygfält (inklusive det som blev Reykjavíks flygplats), hamnar, vägar och andra anläggningar påbörjades omedelbart. Hvalfjörður blev en marinbas för handelseskort och ubåtsjaktstyrkor, med omfattande faciliteter inklusive ett mindepå, pirar, boende, ett färskvattensystem, ammunitionsförråd, ett bageri för flottan, bulklager för marinen, rekreationsanläggningar, en pejlingsstation och en bränsleanläggning. Anläggningen skyddades av ett minfält, ubåtsjakt och en bom över fjorden, kustkanoner, luftvärnsbatterier och ubåtsjakt-trålare. Royal Navy Fleet Air Arm 701 Naval Air Squadron gav initialt flygstöd, och armén byggde två flygfält, RAF Kaldadarnes och RAF Reykjavik, hem för flera RAF- och RCAF-skvadroner fram till krigsslutet. När flottbasens anläggningar växte var RAF Coastal Commands flygplan stationerade för patrull-, spanings- och ubåtsjakt. Kryssaren HMS Devonshire och slagskeppet King George V besökte Akureyris hamn i maj 1941, strax före deras sjöstrid mot de tyska krigsfartygen Bismarck och Prinz Eugen i Danmarksundet mellan Grönland och Island. Hospitalsfartyget Leinster, baserat i Akureyris hamn, seglade den 24 maj för att vårda de sårade efter förstörelsen av HMS Hood i slaget. Två sjukhus byggdes också: Allmänna sjukhus nr 50 byggdes i Reykjavík och var i drift från juni 1940 till mars 1942; No. 30 General Hospital var i drift från juli 1940 till september 1941. Vid krigsslutet överlämnades de flesta brittiska anläggningar till den isländska regeringen. 199 soldater från Samväldet är begravda på Island på sex kyrkogårdar som vårdas av Commonwealth War Graves Commission.

Kanadensisk ockupation

"Jag behöver knappast påpeka den strategiska betydelsen, inte bara för säkerheten i Nordatlantens sjöleder, utan också för försvaret av denna kontinent, för att behålla kontrollen över Island."

— Kanadas premiärminister, Mackenzie King, 18 juni 1940

Den 18 maj 1940 begärde Storbritannien att Kanada skulle stationera och försvara Island med 2:a kanadensiska divisionen, tillsammans med flygvapen, luftvärns-, kustbatteri- och kustförvarselement. "Z"-styrkan, ledd av brigadgeneral L. F. Page, med delar av brigadens högkvarter och Royal Regiment of Canada, gick ombord på RMS Empress of Australia den 10 juni och landsteg i Reykjavik den 16 juni 1940. Resten av den 2 659 man starka "Z"-styrkan, bestående av Fusiliers Mont-Royal, Cameron Highlanders of Ottawa (M.G.), brigadens signalsektion och enheter, anlände den 9 juli. Kanadensiska styrkor spreds ut över ön och inledde arbete med försvarspositioner samt förberedelser för byggandet av flygplatsen i Kaldadarnes, de byggde vägar, förbättrade hamnar, upprättade bevakning av strategiska tillgångar och upprättade kustbevakningsstationer. Den 9 februari 1941 besköt kanadensiska styrkor ett enda tyskt flygplan som flög över ön. På grund av akuta behov på andra håll, inklusive kanadensiska åtaganden för att försvara Storbritannien och för att tillhandahålla trupper i Västindien, beslutades det att omplacera vissa kanadensiska styrkor. Styrkans högkvarter och Royal Regiment avseglade till England den 31 oktober och återanslöt sig till huvudstyrkan av 2:a kanadensiska divisionen. Camerons, som hade tilldelats 3:e divisionen, tillbringade vintern på ön och reste till England den 28 april 1941. De ersattes tillfälligt av brittiska styrkor, fram till den 7 juli 1941, då försvaret av Island överfördes från Storbritannien till det (fortfarande officiellt neutrala) USA, enligt avtal med Island. Kanadensiska armé-, flott- och flygvapenenheter skickades till och fortsatte att operera i och runt Island under hela kriget. No. 162 Squadron RCAF var utlånad till RAF Coastal Command och stationerad vid RAF Reykjavik från januari 1944 för att täcka den atlantiska delen av Nordatlantens sjöfartsrutt. Flygplan från denna skvadron attackerade två ubåtar 1944 och sänkte U-342 den 17 april 1944.

USA:s ockupation

Storbritannien behövde sina trupper och begärde därför att amerikanska styrkor skulle ockupera ön. USA gick med på det den **16 juni 1941**. 1:a provisoriska marinkårsbrigaden med 194 officerare och 3 714 män från San Diego under befäl av brigadgeneral John Marston seglade från Charleston, South Carolina den 22 juni för att samlas som Task Force 19 (TF 19) i Argentia, Newfoundland: TF 19 avgick den 1 juli. Storbritannien lyckades inte övertala Alltinget att godkänna en amerikansk ockupationsstyrka, men med TF 19 ankrad utanför Reykjavik den kvällen gav Roosevelt godkännande för invasionen. United States Marine Corps påbörjade landstigningen den 8 juli och landstigningen slutfördes den 12 juli. Den 6 augusti etablerade USA:s flotta en

flygbas i Reykjavík med ankomsten av patrullskvadronen VP-73 PBY Catalinas och VP-74 PBM Mariners. Amerikansk armépersonal började anlända till Island i augusti

Resultat

Storbritannien invaderade för att förhindra en tysk ockupation av ön, för att skapa en bas för flott- och flygpatruller samt för att skydda handelsfarleder från Nordamerika till Europa. Dessa mål uppnåddes så invasionen och ockupationen var framgångsrik. Närvaron av brittiska, kanadensiska och amerikanska trupper hade en bestående inverkan på landet. Antalet utländska trupper under ockupationsperioden var följande:

1940: 20,000
1941: 25,000
1942: 30,000
1943: 30,000
1944: 15,000
1945: 7,000

Vissa år motsvarade detta 25 % av befolkningen eller nästan 50 % av den inhemska manliga befolkningen.

Islänningarna var och är fortfarande starkt splittrade kring kriget och ockupationen som ibland kallas *blesað stríðið* eller "*det välsignade kriget*". Vissa pekar på den efterföljande ekonomiska återhämtningen, andra på förlust av suveränitet och social omvälvning. Ockupationen krävde byggandet av ett nätverk av vägar, sjukhus, hamnar, flygfält och broar över hela landet, och detta hade en enorm positiv ekonomisk påverkan. Å andra sidan kritiserade islänningar hårt de sexuella relationerna mellan trupper och lokala kvinnor, vilket orsakade betydande kontroverser och politisk oro. Kvinnor anklagades ofta för prostitution och för att vara förrädare. Tvåhundrafemtiofem barn föddes från dessa förbindelser, åstadsbörn. År 1941 undersökte Islands justitieminister "*situationen*" (Åstandið), och polisen spårade mer än 500 kvinnor som hade haft sex med soldaterna. Många var upprörda över att de utländska truppena "*tog med sig*" kvinnor, vänner och familj. År 1942 öppnades två anläggningar för att hysa sådana kvinnor som låg med soldaterna. Båda stängde inom ett år, efter att utredningar visat att de flesta förbindelser var samtyckta. Omkring 332 isländska kvinnor gifte sig med utländska soldater.

Under ockupationen, den 17 juni 1944, förklarade Island sig självständigt efter en folkomröstning. Den nya republiken fortsatte att samarbeta med den brittiska, kanadensiska och amerikanska militären och landet förblev officiellt neutralt under hela kriget. I slutet av kriget så kom man överens om det s.k. Keflavíkavtalet mellan USA och Republiken Island, vilket innebar att den amerikanska armén skulle lämna landet inom sex månader, och Island skulle ta över Naval Air Station Keflavik (nu Keflavíks internationella flygplats).

Även om den brittiska ockupationen syftade till att förhindra risken för en tysk invasion, finns det inga bevis för att tyskarna hade planerat en invasion. Det fanns dock ett tyskt intresse för att ta Island. I en efterkrigsintervju med en amerikan hävdade Walter Warlimont: "*Hitler var definitivt intresserad av att ockupera Island före den [brittiska] ockupationen. För det första ville han förhindra att 'någon annan' kom dit; och för det andra ville han också använda Island som flygbas för skydd av våra ubåtar som opererade i det området.*" Efter den brittiska invasionen upprättade tyskarna en rapport för att undersöka möjligheten att överta Island, Operation Ikarus. Rapporten fann att även om en invasion kunde lyckas, skulle upprätthållandet av försörjningslinjer vara för kostsamt och fördelarna med att hålla Island skulle inte överväga kostnaderna (det fanns till exempel otillräcklig infrastruktur för flygplan på Island).